

УДК 349.2

Пададименко Н.В., асистент кафедри правознавства
Криворізького національного університету

Особливості соціального забезпечення працівників правоохоронних органів

Стаття присвячена розкриттю змісту соціального забезпечення працівників правоохоронних органів. Надається співвідношення вживаних відносно цієї категорії працівників в законодавстві поняття «соціальний захист» та «соціальне забезпечення». Зазначаються особливості соціального забезпечення працівників правоохоронних органів

Ключові слова: соціальне забезпечення, правоохоронні органи, особливості, працівники

Статья посвящена раскрытию содержания социального обеспечения работников правоохранительных органов. Предоставляется соотношение применяемых в отношении этой категории работников в законодательстве понятия «социальная защита» и «социальное обеспечение». Отмечаются особенности социального обеспечения работников правоохранительных органов.

Ключевые слова: социальное обеспечение, правоохранительные органы, особенности, работники

The article devoted to elucidate the content of social security law enforcement officials. Provided the ratio used relatively to this category of workers in law the concept of "social protection" and "social security". Indicated the characteristics of social security law enforcement officials.

Keywords: social security, law enforcement agencies, characteristics, the workers

Постановка проблеми. Серед важливих державних органів, покликаних сприяти виконанню державою своїх найбільш пріоритетних завдань та цілей, є правоохоронні органи. Якість виконання ними покладених на них повноважень цілком та повністю залежить від рівня турботи держави про них, одним з найперших показників чого є соціальне забезпечення працівників правоохоронних органів.

Стан дослідження. З'ясуванню особливостей соціального забезпечення працівників правоохоронних органів присвячені наукові здобутки таких вчених: О.Ю. Кисіль, К.Ю.Мельник, С.М.Прилипка, О.М. Ярошенко та інших. Втім, сьогодні належної уваги в науковому середовищі цьому питанню не приділяється, відсутні ґрунтовні розробки положень щодо основних засад та особливостей соціального забезпечення вказаної категорії працівників. Очевидно, що *актуальність* даного дослідження не потребує додаткових аргументів як і *мета*. *Завданням* статті є розкриття особливостей соціального забезпечення працівників правоохоронних органів. *Наукова новизна* статті полягає у визначенні співвідношення вживаних в законодавстві відносно цієї категорії працівників понять соціального захисту та соціального забезпечення; проведено ґрунтовний аналіз чинних нормативних положень окремих нормативно-правових актів, що регулюють деякі питання соціального забезпечення чи соціального захисту працівників відповідних правоохоронних органів; зроблено авторські висновки щодо піднятого питання.

Виклад основного матеріалу. Торкаючись питання соціального забезпечення працівників правоохоронних органів, насамперед слід визначитись із категоріальним апаратом. Так, найпершим чином потребує обґрунтування правомірності застосування саме такого поняття, замість широко застосовуваного сьогодні поняття «соціальний захист». Відзначимо, що серед розробок науковців найбільш близькою для нас є позиція, відповідно до якої соціальне забезпечення є складовою соціального захисту. Так, О. Мачульська, вказує, що соціальне забезпечення виступає складовою частиною

соціального захисту, який, в свою чергу, включає гарантії з охорони праці, здоров'я і навколишнього природного середовища, мінімальної оплаті праці та інші заходи, які є необхідними для нормальної життєдіяльності людини та функціонування держави [1, с. 3–5]. О. Чутчева розкриває «право на соціальний захист» як «право на доступ до соціальних благ, які визнаються необхідними і достатніми для нормального існування людини та права на компенсацію у випадках неможливості доступу до цих соціальних благ у зв'язку з настанням відповідних соціальних ризиків, передбачених законом». Звідси вчена підкреслює, що «поява юридичної конструкції «право на соціальний захист» відображає тенденцію перенесення законодавцем центру ваги соціальної діяльності держави із акцій допомоги на формування системи умов для більш повного використання трудового, інтелектуального, підприємницького потенціалу громадян і стимулювання їх особистої відповідальності за самозабезпечення» [2, с. 62–64].

Якщо звернутися до норм чинного національного законодавства, констатуємо, що у сучасному українському законодавстві існує деяка плутанина щодо застосування досліджуваних понять. Так, Закон України «Про прокуратуру» містить статті з такими назвами: ст.49 «Матеріальне і соціальне забезпечення працівників прокуратури», ст. 50 «заходи правового і соціального захисту працівників органів прокуратури»; ст. 50-1 «Пенсійне забезпечення прокурорів і слідчих». У першій статті закріплено норми, які регламентують оплату праці, щорічні відпустки, закріплюють право безкоштовного користування за службовим посвідченням на території України всіма видами транспорту (крім таксі), передбачають забезпечення працівників прокуратури жилою площею місцевими органами влади у першочерговому порядку, а також пільгами в придбанні житла, оплаті житла, комунальних послуг та телефону. У другій статті (ст. 50) містяться норми, про соціальний захист працівників прокуратури, це норми щодо обов'язкового державного страхування життя і здоров'я працівників прокуратури. Стаття 50-1, встановлює правила пенсійного забезпечення працівників прокуратури, а це є видом соціального захисту.

Проаналізуємо норми ще одного закону, який містить термін «соціальний захист», так, стаття 22 Закону України «Про міліцію» має назву «Соціальний захист працівників міліції» та закріплює приблизно однакові норми порівняно із Законом України «Про прокуратуру», це пільги при розподілі житла, влаштуванні дітей у дошкільні заклади, придбанні житла та комунальних послуг. Крім того, статтею 22 вищевказаного Закону, передбачається компенсація за використання в службових цілях особистого транспорту, норми робочого часу, правила оплати праці в надурочний і нічний час, у вихідні та святкові дні, а також закріплюється безплатне медичне обслуговування в закладах охорони здоров'я Міністерства Внутрішніх справ України. Також, Законом встановлено норму, згідно з якою, відбувається виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або каліцтва працівника міліції та компенсація за заподіяння шкоди його майну (ст. 23). Стаття 23-1 встановлює правила пенсійного забезпечення працівників міліції, а це є видом соціального захисту даної категорії працівників правоохоронних органів. З 01 червня 2012 року набрав чинності Митний кодекс України, главою 83 регулюється соціальний захист працівників митної служби: оплата праці, житлове забезпечення, медичне обслуговування, пенсійне забезпечення працівників митної служби України, встановлюються гарантії охорони праці посадових осіб та інших працівників митної служби України, гарантії у разі загибелі, каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я. Відтак, слід погодитись із думкою О.Ю. Кісіль, що

національне законодавство називає одні й ті ж самі заходи в одних нормативних актах — соціальним захистом, в інших — соціальним забезпеченням [3], з чого можна зробити висновок про невизначеність позиції законодавця з цього питання.

Цікавою є думка С.О.Устинова, який, аналізуючи співвідношення вказаних термінів, робить таке зауваження: «Без сумніву, Конституція України є Основним Законом, на якому ґрунтується національне законодавство, складовою якого є законодавство з соціального забезпечення. Враховуючи дефініцію, закріплену в ч.1 ст. 46 Конституції України стосовно того, що «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом», вважаю, що термін «соціальне забезпечення» є складовою поняття «соціальний захист», але не буде помилкою до законодавчого визначення вищезазначених термінів, використовувати ці терміни, як синоніми» [4, с. 94]. Видається, що вказана пропозиція має аргументованість та доцільність. Так, дійсно, в науковому аспекті різна змістовність цих термінів вже доведена і все більше науковців схиляються до того, щоб соціальне забезпечення вважати складовим елементом соціального захисту. Разом із тим, на законодавчому рівні ці терміни досі не визначені та не розмежовані, вживаються синонімічно. Відтак, досліджуючи питання соціального забезпечення якої-небудь категорії осіб, слід вивчати не тільки ті норми, в яких використовується термін «соціальне забезпечення», але й ті, якими охоплюється соціальний захист відповідних осіб. Такий висновок є вкрай важливим особливо стосовно такої категорії осіб як працівники правоохоронних органів, оскільки їхній правовий статус в силу особливостей покладених на них завдань зумовлює необхідність підсиленої уваги до їхнього соціального становища з боку держави. Слушно з цього приводу зауважує К. Ю. Мельник, який під соціальним захистом розуміє діяльність держави щодо встановлення та реалізації гарантій соціально-економічних та соціально-культурних прав громадян, що спрямована на забезпечення процесу формування та розвитку професійних якостей і задоволення матеріальних та моральних потреб громадян у відповідності з тим соціально-правовим статусом, який вони мають у суспільстві [5, с. 98]. При цьому слід відмітити, що, як вірно вказує К.Гусов, вирішити проблему соціального захисту громадян у рамках однієї галузі — права соціального забезпечення — неможливо, оскільки вона виходить одночасно за декілька галузей права, таких як трудове, цивільне, житлове, сімейне та екологічне право [6, с. 11]. Додамо, що, окрім названих галузей, можна сюди віднести ще й медичне право, нормами якого врегульовується питання надання медичної допомоги особам, що її потребують.

Виділяють три організаційно-правові форми соціального забезпечення: 1) соціальне страхування за рахунок обов'язкових страхових внесків до відповідних фондів загальнообов'язкового соціального страхування та добровільних внесків до них або до недержавних страхових фондів; 2) соціальна допомога та соціальна підтримка працездатних громадян за рахунок Державного або місцевих бюджетів; 3) державне забезпечення й надання соціальних послуг окремим категоріям громадян за рахунок Державного бюджету [7, с. 23]. Застосовуючи норми Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, виділяють: 1) загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття; 2) загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві

та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності; 3) загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням; 4) загальнообов'язкове державне пенсійне страхування; 5) медичне страхування.

Відтак, зміст такої форми соціального забезпечення працівників правоохоронних органів як соціальне страхування складає: 1) загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття; 2) страхування цієї категорії осіб у разі настання нещасного випадку під час несення служби та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності; 3) страхування у зв'язку з втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням; 4) загальнообов'язкове державне пенсійне страхування; 5) медичне страхування.

Працівники правоохоронних органів при виконанні професійних обов'язків постійно стикаються з ризиком для здоров'я та життя, що вимагає додаткових гарантій з боку держави. Забезпечення таких гарантій покладено на цивільно-правовий інститут страхування, за допомогою якого держава надає додаткову допомогу застрахованій особі або членам її сім'ї у випадках загибелі, поранення чи інвалідності. Це знайшло своє відображення у нормах ст. 6 Закону України «Про страхування» від 07.03.2007 № 85 (страхування деяких категорій державних службовців — працівники прокуратури, митних органів, судді, державної податкової адміністрації).

Наприклад, статтею 29 Закону України «Про антимонопольний комітет» від 26.11.93 № 3659 (із змінами і доповненнями) встановлено, що працівники Антимонопольного комітету України при виконанні службових обов'язків є представниками державної влади. Їх особисті і майнові права охороняються законом нарівні з працівниками правоохоронних органів. Життя і здоров'я працівників Антимонопольного комітету України та його територіальних відділень, службові обов'язки яких полягають у безпосередньому виконанні функцій, визначених статтею 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», підлягають обов'язковому державному страхуванню за рахунок коштів державного бюджету на суму п'ятирічної заробітної плати за їх останньою посадою.

Стаття 23 Закону України «Про міліцію» зазначає, що працівник міліції підлягає обов'язковому державному страхуванню на суму десятирічного грошового утримання за останньою посадою, яку він займає, за рахунок коштів відповідних бюджетів, а також коштів, що надходять на підставі договорів міністерств, відомств, підприємств, установ і організацій [8, с. 33-36]. Наприклад, страхування працівників органів внутрішніх справ здійснюється Національною акціонерною страховою компанією «Оранта» у порядку та на умовах, визначених змінами і доповненнями, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 р. N 707 «Про затвердження Порядку та умов виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності працівника міліції, податкової міліції», а також Законом України «Про міліцію».

Державне забезпечення й надання соціальних послуг окремим категоріям громадян за рахунок Державного бюджету — ця форма має централізований характер, який знаходить своє вираження в тому, що коло забезпечуваних осіб, а також види соціального забезпечення встановлюються виключно Законами України, а обсяги його фінансування чітко закріплюються щорічно в Державному бюджеті. Специфіка цього кола осіб полягає в тому, що вони отримують державне забезпечення у зв'язку з певною суспільно корисною діяльністю, під час якої вони могли й не підлягати

загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, при настанні обставин, що визнаються соціально поважними. До першої категорії осіб належать, зокрема, правоохоронці. За рахунок державного бюджету їм виплачуються пенсії, допомоги, надаються інші види соціального забезпечення саме у зв'язку із проходженням ними служби чи виконанням певного роду роботи [7, с. 27]. Сюди ж відносяться підвищення пенсій, надання пільг для правоохоронців. Особливістю надання даної організаційно-правової форми соціального забезпечення працівникам правоохоронних органів є те, що частиною 2 статті 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» встановлено, що підлягають соціальному захисту також близькі родичі – це батьки, дружина (чоловік), діти, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки, посягання на життя, здоров'я, житло і майно яких перешкоджає виконанню працівниками суду і правоохоронних органів покладених на них законом обов'язків і здійсненню наданих прав.

Соціальна допомога – це встановлені законодавством види матеріального забезпечення, які надаються громадянам за певних обставин та у визначених розмірах за рахунок Державного бюджету. Така допомога надається: на виховання дітей, при народженні дитини й по догляду за дитиною до досягнення нею 3 річного віку; на дітей одиноким матерям; батькам, зайнятим доглядом за дитиною-інвалідом; інвалідам і громадянам похилого віку, які з поважних причин не набули права на пенсію чи інші види допомоги; непрацездатним малозабезпеченим громадянам; як соціальна підтримка громадян похилого віку й інвалідів; як соціальне обслуговування дітей-сиріт, пенсіонерів, інвалідів, одиноких осіб; як соціальне обслуговування людей похилого віку та інвалідів у будинках-інтернатах тощо [7, с. 29].

Видами соціального забезпечення є певні матеріальні блага, які надаються особам у рамках певної організаційно-правової форми. Усі види поділяють на три групи: грошові виплати, натуральні види допомог, соціальні послуги.

Отже, підсумовуючи, соціальне забезпечення працівників правоохоронних органів – це організаційно-правова діяльність держави, спрямована на підтримання соціально-правового статусу працівників правоохоронних органів в суспільстві, яка здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету в рамках соціального страхування, соціальної допомоги та соціального обслуговування з урахуванням умов та особливостей здійснення ними своїх функцій та виконання покладених на них завдань. Сьогодні внаслідок законодавчої невизначеності понять «соціальне забезпечення» та «соціальний захист» ці терміни вживаються в законодавстві іноді синонімічно, іноді паралельно, що до їх офіційного закріплення не є помилкою. Змістом соціального забезпечення працівників правоохоронних органів є державне обов'язкове соціальне страхування, пенсійне забезпечення, пільги і компенсації, житлове забезпечення, медичне та санаторно-курортне забезпечення, а також соціальне обслуговування у разі настання обумовлених законодавством соціальних ризиків. Грошове забезпечення в аспекті заробітної плати, премій та інших форм грошових винагород не входить до змісту соціального забезпечення, будучи за своєю природою відплатою за трудову функцію у вигляді несення служби та будучи врегульованим нормами трудового законодавства, а не нормами законодавства з соціального забезпечення.

Висновок. Отже, соціальне забезпечення працівників правоохоронних органів характеризується певними особливостями, до яких слід віднести: по-перше, воно є неоднорідним в силу того, що під поняттям «правоохоронні органи» розуміється

законодавцем не один, а декілька різноманітних за своїми завданнями та функціями органів; по-друге, їхнє соціальне забезпечення здійснюється за кошти Державного бюджету, а тому має таку організаційно-правову форму як «державне забезпечення й надання соціальних послуг окремим категоріям громадян за професійною ознакою»; по-третє, воно не може бути уніфікованим доти, доки, по-перше, під правоохоронними органами не будуть розумітися ідентичні за правовою природою органи, по-друге, диференціація соціального забезпечення не буде відбуватися на підставі характеру і виду правоохоронної діяльності, а не приналежності до кадрового складу відповідного правоохоронного органу. Сьогодні спостерігаємо надання неоднакових пільг та компенсацій, передбачаються нерівні суми на страхування працівників різних правоохоронних органів, що з одного боку, є логічним наслідком намагання законодавця розмежувати між собою соціальну значущість одних і інших правоохоронних органів, однак, з іншого боку, є порушенням принципу соціальної справедливості, тому потребує детального вивчення та виправлення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мачульская Е. Е., Гобачова Ж. А. Право социального обеспечения: Учеб. пособие для вузов. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЗАО “Книжный мир”, 2001. – 292 с.
2. Чутчева О. Право на социальную защиту: вопросы теории // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 8. – С. 62–64.
3. Кісіль О.Ю. Загальні підходи до розуміння категорії «соціальне забезпечення» / О.Ю. Кісіль // Право і безпека. – 2011. - № 5(42)/ [Електронний ресурс] : веб-сайт Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. – режим доступу : http://www.nbuv.ua/portal/soc_gom/pib/2011_5PB-5/PB-5_41.pdf.
4. Устинов С.О. Співвідношення термінів «соціальний захист» та «соціальне забезпечення» в законодавстві України // Юридична наука і практика. - № 2. - 2011. - С. 90-95.
5. Мельник К.Ю. Соціально-правовий захист працівників органів внутрішніх справ (проблеми теорії та практики): Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Нац.ун-т внутр.справ. – Х., 2002. – 20с.
6. Право социального обеспечения: Учебник / Под ред. К. Н. Гусова. – М.: ПБОЮЛ Грачев С. - М., 2001. - 328 с.
7. Право соціального забезпечення в Україні : Підручник. – Харків / За заг. ред.. С.М.Прилипка, О.М. Ярошенка: Видавництво «ФІНН», 2009. – 434 с.
8. Кінащук Л. Особливості системи страхування співробітників органів внутрішніх справ в Україні / Юридичний журнал – № 6. – 2007. - С. 3336.